

УДК 005:[330.142.26:339.17]

Липовий О. В.

асистент кафедри менеджменту та адміністрування

Осіпчук Ю. А.

викладач кафедри інформаційних технологій та ЕММ

Київський університет ринкових відносин, м. Київ.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджуються методологічні підходи до управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств, уточнюється та конкретизується економічна сутність понять «система», «підсистема», «елемент системи», «системний підхід», «принцип управління».

Ключові слова : оборотні активи, система, підсистема, процес, системний підхід, елемент системи, керуюча підсистема, керована підсистема, принцип управління.

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза посилила негативні явища, притаманні сучасному економічному середовищу України, серед яких нестабільність, непередбачуваність, невизначеність та підвищений ризик, що знаходить безпосереднє відображення у фінансово-господарській діяльності будь-якого підприємства, в тому числі і торговельного. Така ситуація обумовлює необхідність проведення дослідження управління оборотними активами підприємств усіх видів економічної діяльності з метою підвищення ефективності їх використання. З огляду на це активізується питання дослідження методологічних підходів до управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств і взаємопов'язаних структурних елементів цього управління, уточнення поняття «система управління підприємством».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класифікація оборотних активів як узагальненого їх комплексу, так їх окремих видів на підприємствах реального сектору економіки (в тому числі і на підприємствах торговельної галузі) широко розглядається в сучасній літературі з питань бухгалтерського обліку, фінансів та економіки підприємств. Низка таких авторів, як Абрютіна М.С., Азаренкова Г.М., Бланк І.А., Ван Хорн Дж., Гринчуцький В.І., Іванілов О.С., Коваленко Л.О., Ковальов В.В., Ковальчук І.В., Круш П.В., Лігоненко Л.О., Ящук Д.Л. та інші приділили значну увагу вивченню цієї проблеми. Але, незважаючи на значну увагу до проблематики класифікації оборотних активів торговельних підприємств, єдиного розуміння сутності ознак і елементів класифікації оборотних активів в цій галузі авторами не сформовано.

Формування цілей статті. Проведення аналізу підходів до трактування вибору ознак і елементів класифікації оборотних активів торговельних підприємств та розробка обґрунтованих пропозицій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Управління оборотними активами підприємств усіх видів економічної діяльності на сучасному етапі розглядається науковцями як комплексний вид функціонального управління, що інтегрує у своєму складі як формування, так і використання цієї групи активів [1, с. 305–321; 2, с. 363–369; 3, с. 382–387, 4, с. 187–199; 5, с. 199–214 та ін.].

В той же час, методологічні підходи до управління формуванням оборотних активів підприємств суттєво відрізняються від підходів до управління їх використанням як за цілями і завданнями, так і за специфічними функціями, складовими етапами управлінського процесу, системою показників оцінки його результативності та деякими іншими параметрами. Тому подальше підвищення ефективності управління оборотними активами підприємств потребує, з нашої точки зору, розмежування цих двох складових управлінського процесу за методологічними засадами окремих його параметрів. З позиції обраного нами об'єкту дослідження це дозволить більш чітко

ідентифікувати і поглибити основні методологічні підходи до управління формуванням оборотних активів, що здійснюються на торговельних підприємствах, і відповідно сформулювати його як цілісну концепцію одного з видів функціонального управління.

Основу такої концепції мають становити загальні методологічні принципи та підходи теорії менеджменту, які активно формувалися протягом ХХ – початку ХХІ ст. В генезисі теорій менеджменту останніх десятиріч цього періоду слід відзначити декілька базових наукових підходів до його здійснення, основними з яких сучасні науковці вважають наступні: функціональний, системний, ситуаційний, процесний. Сутність цих підходів до управління та їх концептуальні особливості детально розглядаються в сучасній науковій літературі [6, с. 11–26; 7, с. 53–57; 8, с. 52–65; 9, с. 65–71; 10, с. 12–21; 11, с. 84–88; 12, с. 20–29 та ін.].

Серед цих методологічних підходів до управління більшість науковців вважає пріоритетним системний підхід, який розглядається ними як найбільш інтегрована форма побудови цього управління, що дозволяє, при необхідності, враховувати у своєму складі і принципові елементи деяких інших підходів. Саме такий висновок робиться у праці Г. В. Осовської та О. А. Осовського, один з розділів якої має назву «Системне управління організацією як процес поєднання функціонального, процесного та ситуаційного підходів» [9, с. 65–71].

Поділяючи таку позицію, основні методологічні підходи до управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств ми будемо розглядати на засадах переважно системного підходу в розрізі окремих його складових.

Зміст системного підходу до управління як самостійної наукової концепції за визнанням сучасних науковців вперше узагальнив та сформулював американський вчений Людвіг фон Берталанфі у своїй роботі «Загальна теорія систем», що вийшла друком у 1937 р. [13]. У подальшому розвитку системних ідей в управлінні значна роль належить таким науковцям як Б. Рудвіг,

Г. Саймон, А. Ньювелл, С. Оптнер, Р. Алкофф, С. Боулдінг. В Україні серйозні праці з вдосконалення методології цього підходу належать Б. Никифорчуку [14], Ю. Сурміліну [15] та деяким іншим науковцям.

В основі системного підходу до управління лежить висновок, що будь-яка організація, а також управління її діяльністю, розглядаються як єдина система, котра складається із певної сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, що об'єднані єдиною головною метою та спрямовані на досягнення передбаченого результату [8, с. 66–68; 14, с. 33–34; 9, с. 52–53; 11, с. 84–86]. З позицій філософії управління, цей підхід спрямований на реалізацію діалектичного принципу взаємозалежності і взаємодії явищ чи процесів в цьому виді людської діяльності.

У сучасному трактуванні системний підхід до управління підприємством розглядається не тільки як певний науковий базис здійснення цього управління, а й як особливий прогресивний метод мислення менеджерів будь-якого спрямування. Він дозволяє вирішувати комплексні проблеми спільними зусиллями менеджерів, які представляють різні функціональні напрями, що притаманне специфіці управління формування оборотних активів торговельних підприємств.

У сучасній літературі з питань системного підходу до побудови управління підприємством дослідженню властивостей категорії «система» приділяється значна увага. Найбільш широко, з нашої точки зору, ці властивості узагальнено у праці Б. Никифорчука, який визначає їх наступним чином [14, с. 35]:

- цілісність;
- структурність;
- взаємозалежність;
- ієрархічність;
- обмеженість;
- багатогранність характеристик.

Поділяючи в цілому цей висновок, ми вважаємо, що запропонований цим науковцем перелік основних властивостей категорії «система» має бути певною мірою конкретизований і доповнений.

По-перше, з позицій об'єкту нашого дослідження, має розглядатись не загальна категорія «система», а одне з понять цієї категорії, а саме «система управління підприємством». Це дозволить конкретизувати перелік відповідних властивостей системи саме цього напрямку людської діяльності (розмежувавши їх із властивостями соціальної, механічної та іншими видами систем).

По-друге, слід більш чітко визначити таку властивість системи управління, як взаємопов'язаність окремих її структурних елементів (термін «взаємозалежність» є лише однією з форм такої взаємопов'язаності).

По-третє, ми вважаємо, що стосовно поняття «система управління підприємством» перелік визначених вище основних властивостей має бути доповнений і такою, як цілеспрямованість системи на передбачений результат функціонування.

Враховуючи ці доповнення, ми пропонуємо визначити поняття, що розглядається, наступним чином: «Система управління підприємством являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних структурних елементів цього управління, спрямовану на досягнення передбаченого результату функціонування».

Значна увага приділяється в сучасній літературі проблемі управління підприємством і поняттю «елемент системи» цього управління (деякі науковці визначають його терміном «підсистема», що, з нашої точки зору, не зовсім коректно). Формулювання цього поняття міститься в низці наукових праць [7, с. 19; 16, с. 189; 9, с. 12–13; 11, с. 84]. В своїх формулюваннях науковці використовують різні характеристики поняття «елемент системи», властивості якого можна узагальнити у наступному їх переліку:

- окрема предметна одиниця системної сукупності;
- предметна одиниця, що має особливості, притаманні тільки їй;

- предметна одиниця, змістовні характеристики якої обумовлюють її входження до системи;
- предметна одиниця, що відіграє особливу функціональну роль у побудові конкретної системи;
- предметна одиниця, розвиток якої здійснюється в межах конкретної системи.

Інтегруючи ці основні сутнісні властивості, ми пропонуємо наступне визначення даного поняття: «Елемент системи управління являє собою виокремлену предметну одиницю системної сукупності, що має чітко визначені змістовні характеристики і відіграє особливу функціональну роль у побудові цієї системи».

Конкретні особливості кожної системи управління підприємством формують змістовні характеристики окремих елементів, що входять до її складу. Тому, визначаючи ці особливості системи управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств, насамперед слід з'ясувати склад основних елементів, що входять до такої системи.

Основні підходи до визначення складу системних параметрів управління підприємством розглядається у працях багатьох науковців з проблем загального та функціонального управління підприємством [17, с. 28–29; 6, с. 86–88; 1, с. 40–55; 7, с. 20–21; 18, с. 88–89; 11, с. 317; 19, с. 91–92]. Діапазон визначених ними таких елементів системи управління є досить широким. Розглянемо ці елементи більш детально.

Визначаючи склад елементів системи управління підприємством, практично всі науковці виокремлюють такий з них як «керована та керуюча система» або об'єкт та суб'єкт управління [17, с. 27–28; 7, с. 19–21; 20, с. 48; 21, с. 45, 78; 75, с. 165–166; 10, с. 12; 12, с. 29 та ін.]. Враховуючи високий рівень взаємозалежності цих елементів системи управління, вони визначаються в сучасній літературі, як правило, як єдиний елемент цієї системи. За визначенням Ю. Поканевича, «будь-яке підприємство як організаційна система складається з двох взаємозалежних елементів – керуючої та керованої систем.

Керована систем – це об’єкт управління, а керуюча – суб’єкт управління [10, с. 12]. Характер зв’язків між цими елементами систем управління підприємством Є.К. Бабець визначає наступним чином: «Орган управління (його суб’єкт) та об’єкт управління пов’язані між собою керуючими впливами і зворотнім зв’язком і складають єдине замкнене коло управління» [6, с. 88]. Цей елемент системи дозволяє чітко ідентифікувати спрямованість розглядаємої системи управління підприємством і відповідно надати конкретні властивості всім іншим елементам цієї системи.

Переважаюча кількість науковців у процесі розгляду будь-якої системи управління – загальної чи функціональної, виокремлюють в своїх працях і такий її елемент, як «принцип управління» [1, с. 281, 7, с. 20; 16, с. 189–191; 21, с. 90; 14, с. 51, 89–92; 12, с. 12, 48 та ін.]. Після ідентифікації керуючої та керованої підсистем, елемент «принцип управління» слід розглядати як визначальний, бо тільки з’ясувавши зміст цих вихідних принципів можна забезпечити реальне змістовне насичення переважної кількості інших елементів системи управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств.

Висновки. Отже, управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств пропонується здійснювати на базі системного підходу. З цією метою уточнено поняття «система управління підприємством» та «елемент системи управління». Перше з них пропонується визначити наступним чином: «Система управління підприємством являє собою цілісну сукупність взаємопов’язаних структурних елементів цього управління, спрямовану на досягнення передбаченого результату функціонування». Зміст другого запропоновано визначити таким чином: «Елемент системи управління являє собою виокремлену предметну одиницю системної сукупності, що має чітко визначені змістовні характеристики і відіграє особливу функціональну роль у побудові цієї системи». Для системи управління формуванням оборотних активів торговельних підприємств основними визначено наступні її елементи: об’єкт та суб’єкт управління; принципи побудови системи

управління; основна мета і завдання; управління; функції управління; структурно-логічна схема процесу управління; методи, що використовуються в системі управління для обґрунтування управлінських рішень.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є постійне вдосконалення існуючих та апробація нових видів класифікації оборотних активів підприємств різноманітних форм та розмірів.

Список використаної літератури

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – 3-е изд. – И.А.Бланк – М. : Омега-Л, 2011. – 656 с.
2. Ван Хорн Дж. Основы финансового менеджмента / Дж. Ван Хорн, Дж. Вахович. ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2011. – 1232 с.
3. Иванов В.И. Финансовый менеджмент: стоимостной подход / В.И. Иванов, В.В. Баранов. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 504 с.
4. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – 3-те вид. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
5. Круш П.В. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства / П.В. Круш, О.В. Клименко, В.І. Подвігіна, В.О. Гулевич. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 328 с.
6. Бабець Є.К. Основы менеджменту / Є.К. Бабець, А.Г. Максимчук, В.П. Стасюк, А.П. Чернов. – К. : Професіонал, 2007. – 496 с.
7. Веснин В.Р. Менеджмент : учебник / В.Р. Веснин. – 3-е изд. – М. : Велби ; Проспект, 2007. – 512 с.
8. Дафт Р. Менеджмент / Р. Дафт. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2001. – 832 с.
9. Осовська Г.В. Менеджмент організації / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К. : Кондор, 2005. – 860 с.
10. Поканевич Ю.В. Менеджмент організацій / Ю.В. Поканевич. – К. : Атіка, 2012. – 524 с.

11. Роббинз С. Менеджмент / С. Роббинз, М. Коултер ; пер. с англ. – 8-е изд. – М. : Вильямс, 2007. – 1056 с.
12. Сердюк О.Д. Теорія та практика менеджменту / О.Д. Сердюк. – К. : Професіонал, 2004. – 432 с.
13. Lamble R. The Long and Short of Debt / R. Lamble. – Business Finance. – № 8. – 2002. – P. 25–28.
14. Никофорчук Б.В. Системний підхід до прийняття управлінських рішень / Б.В. Никофорчук. – Львів : Українська академія друкарства, 2007. – 229с.
15. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ / Ю.П. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 246 с.
16. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – 2-е вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
17. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – 2-е вид. – К.: Знання-Прес, 2006. – 287 с.
18. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: підручник / І.В. Ковальчук. – К. : Знання, 2008. – 679 с.
19. Рижиков В.С. Економіка підприємства / В.С. Рижиков, В.А. Панков, В.В. Ровенська, Є.О. Підгора. – К. : Слово, 2004. – 272 с.
20. Економіка підприємства : підручник / П.В. Круш, В.І. Подвігіна, Б.М. Сердюк та ін. – К. : Ельга-Н, КНТ, 2009. – 780 с.
21. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика / В.В. Ковалев. – 2-е изд. М. : Велби ; Проспект, 2008. – 1024 с.

ЛИПОВЫЙ А. В., ОСИПЧУК Ю. А. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ ФОРМИРОВАНИЕМ ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ ТОРГОВЫХ КОМПАНИЙ

В статье рассматриваются методологические подходы к управлению формированием оборотных активов торговых предприятий, уточняются и

конкретизируются экономическая сущность понятий «система», «подсистема», «элемент системы», «системный подход», «принцип управления».

Ключевые слова: оборотные активы, система, подсистема, процесс, системный подход, элемент системы, управляющая подсистема, управляемая подсистема, принцип управления.

LIPOVII A. V., OSIPCHUK Y. A. SYSTEM APPROACH TO MANAGEMENT OF CURRENT ASSETS FORMATION TRADE ENTERPRISES

In the article the methodological going is investigated near a management forming of circulating assets of trade enterprises, economic essence of concepts "system", "subsystem", "element of the system", «approach of the systems», "management principle".

Keywords: circulating assets, system, subsystem, process, approach of the systems, element of the system, managing subsystem, guided subsystem, management principle.